

ปีใหม่นี้

รู้ธรรมนี้นิด จะสุขไม่น้อย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

รับปีใหม่

พุทธศักราช ๒๕๖๔

ปีใหม่นี้ ธรรมะนิด จะสุขไม่น้อย

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 978-616-572-618-4

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — ตุลาคม ๒๕๖๓

พิมพ์ครั้งที่ ๒ — รับปีใหม่ ๒๕๖๔ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

แบบปก:

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์
ท่านผู้ใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่
วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐
<http://www.watnyanaves.net>

พิมพ์:

อนุโมทนา

สารบัญ

อนุโมทนา

ก

ปีใหม่นี้ ธรรมะนี่นิด จะสุขไม่น้อย

๑

ปีเก่าไป บอกรู้ดีบาย แก่ดีหนา

ปีใหม่มา ให้ฉันทะเลพาเดินหน้าไปทันที

๑

ฉันทะเลมาแล้ว

รู้จักสบาย ทั้งได้ปราโมทย์ และเจอรมนีย์

๕

รับปีใหม่ จะให้สุขสันต์ตลอดปี

ต้องพร้อมใจสมานฉันท์ ทำถิ่นทำบ้านให้เป็นรมนีย์

๑๐

ปีใหม่นี้ ธรรมะนิด จะสุขไม่น้อย

ปีเก่าไป บอก “ก๊วยตบาย” แก่ตัณหา ปีใหม่มาก ให้ฉันทะพาเดินหน้าไปทันที

ตอนขึ้นปีใหม่ คนส่งปีเก่า รับปีใหม่กันเป็นการใหญ่ มี่งาน มีการแสดง มีกิจกรรมสนุกสถานบันเทิง คนออกเที่ยวกันไปทั่ว

คนที่ไปเที่ยวงาน ดูการแสดง ทำกิจกรรมทั้งหลายแล้ว บอกว่าเขา มีความสุข นั่นก็เพราะเขาชอบ เขาต้องการ พุดสั้นๆ ว่าอยากนั่นเอง เขามี ความอยากมีความปรารถนา แล้วการไปเที่ยว ไปดู ไปทำกิจกรรมนั้น เป็นการสนองความอยาก ทำให้เขาสมอยากสมปรารถนา เขาจึงมีความสุข

ที่นี้ก็มาถึงจุดสำคัญที่จะต้องแยกให้ได้ว่า ความอยาก ความปรารถนานั้น มี ๒ อย่าง หรือ ๒ ชนิด

อย่างที่ ๑ คือ ความอยากความปรารถนาให้ตัวได้ ให้ตัวเสพ อยากบำรุงบำเรอตัว อยากให้ตัวใหญ่ ให้ตัวโต ให้ตัวโก้ ตัวเด่น ความอยากชนิดนี้ คือที่เรียกว่า “ตัณหา”

อย่างที่ ๒ คือ ความอยากความปรารถนาให้คน ให้สัตว์ ให้สิ่ง นั้นๆ อยู่ในภาวะที่ดี ที่งาม ที่เลิศล้ำสมบูรณ์ มีความสุข แล้วก็อยากทำให้มันดีมันงามให้เขามีความสุขอย่างนั้น ถ้าอะไรยังไม่ดีไม่งาม ก็อยาก แก้ไขให้หายบกพร่องให้หมดปัญหา เช่น อยากทำให้บริเวณบ้านหายกร รุงรัง อยากทำให้บ้านสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย อยากทำให้คนหาย เจ็บป่วย อยากทำให้คนมีสุขภาพดีมีความสุข ฯลฯ ความอยากชนิดนี้ เรียกว่า “ฉันทะ”

ความอยากอย่างแรก ที่เรียกว่าตัณหา^๑นั้น สังเกตไม่ยาก คือ เป็นความอยากความปรารถนาที่มุ่งมาเพื่อตัว ดังที่มีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า “มมังการ” (ตัณหาตัวสร้าง “ของกู” “เพื่อกู” ขึ้นมา) เช่นจะขึ้นปีใหม่ ก็ทำกิจกรรมตั้งวงสุรา ตั้งวงพนัน และสนุกสนานต่างๆ ที่จะให้ตัวได้เสพ ได้บำรุงบำเรอตัว หรือไม่ก็ให้ตัวได้เห็นเขาเจ็บเขาตาย เช่นเอาสัตว์มาทำร้าย เป็นความอยากความปรารถนาที่เป็นอกุศล

ส่วนความอยากอย่างที่ ๒ คือฉันทะ ก็สังเกตไม่ยาก คือเป็นความอยากความปรารถนาเพื่อภาวะที่ดีงาม เพื่อความเป็นสุข มั่นคง สมบูรณ์ ของคน ของสัตว์ ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นๆ เอง แล้วก็อยากทำให้เขาให้มันดีงาม เลิศล้ำ เต็มอิม สมบูรณ์อย่างนั้นๆ

ฉันทะนี้สำคัญนัก คนไทยลืมนั้นไปแทบหมดสิ้น จำกันได้แต่ตัณหา ก็เลยนั่งเฝ้าบ่วงนั่งอยู่กับเรื่องไม่เป็นเรื่อง ช่างจิตติดใจอยู่กับเรื่องที่จะเลิกจะละ แต่เรื่องที่จะทำ ที่จะเดินหน้า ที่จะต้องเอาจริง ไม่ค่อยคิดไม่ค่อยนึก ไม่รู้จักความอยากที่เป็นกุศล

ฉันทะนี้สำคัญนัก มันเป็นตัวเริ่มต้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรมทั้งปวง มีฉันทะเป็นมูล”^๒ คือ ฉันทะ ความอยากอันนี้ เป็นต้นทาง เป็นที่ตั้งต้น เป็นจุดเริ่มของกุศลธรรมความดีงามทั้งปวง ธรรมที่พูดกันมาแล้วมากมาย ว่าดีอย่างนั้นๆ ก็ดีจริงๆ แต่ถ้าคนไม่มีฉันทะ ธรรมที่ว่าดีๆ ทั้งหลาย ก็ดีอยู่อย่างนั้น นิ่งเงียบ ไม่ค่อยไต่ล่อออกมาแสดงตัวสักที

^๑ “ฉันทมูลกฯ สทเพ ฐมมา” (ช.ชฎศก.๒๓/๑๘๘/๓๕๑) สำหรับผู้สนใจจริงจัง ฟังทราบว่าเป็น “ฉันทะ” ในที่นี้เป็นคำกลางๆ แปลว่า ความพอใจ ไม่ อยาก ปรารถนา แยกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ตัณหาฉันทะ ฉันทะที่เป็นตัณหา เป็นมูลของพวกอกุศล เช่นว่า อุบาทานันท์ ๕ มีฉันทะเป็นมูล เรียกสั้นๆ ว่า “ตัณหา”

๒. กุศลฉันทะ ฉันทะที่เป็นกุศล (มีหลายชื่อ: กัตตุกัมมตาฉันทะ, ธรรมฉันทะ, สภาวฉันทะ) เป็นมูลของพวกกุศล อย่างที่พูดข้างบน เรียกสั้นๆ ว่า “ฉันทะ”

เด็กที่อยากเรียนอยากรู้ คือมีฉันทะ พอใครบอกว่าหนังสือเล่มนี้ดี ก็สนใจทันที พอได้อ่านสมาใจ ก็มีความสุข แต่เด็กที่ไม่มีฉันทะไม่สนใจ บางทีหนีเลย เด็กที่อยากให้ที่บ้านสะอาด คือมีฉันทะ ขมิ้นมันไปหยิบไม้กวาดไปหาผ้ามากวาดมาเช็ดดูเอง และทำอย่างมีความสุข แต่เด็กที่ไม่มีฉันทะ (มีตัณหา อยากให้ตัวไม่ต้องเหนื่อย ที่เรียกว่าขี้เกียจ การกวาดเป็นความทุกข์) ถ้าบอกว่าจะให้รางวัล จึงยอมฝืนตัณหาที่จะนอน ลุกไปกวาดไปเช็ดดูด้วยตัณหาที่จะเอารางวัล

ถ้ามีเมตตา อยากให้เด็ก ๆ อยากให้ลูกหลานเป็นคนดี มีความเจริญอกงาม ก็ต้องเอาใจใส่พยายามปลูกและปลุกให้เขามีฉันทะ เช่น ชี้ให้เด็กดูต้นไม้ ก็พูดคุยกับเขาว่าหนูเห็นต้นไม้ต้นนี้ดอกสวย ใบเขียวสด ไม่เหี่ยวแห้ง ดีใช่ไหม? เดินผ่านสนามหญ้าที่สดเขียวเรียบสะอาด ก็พูดชวนให้เขาชื่นชมความสะอาดเรียบร้อย พบเห็นอะไรมีเรื่องเก่า ก็เล่าเรื่องราวความเป็นมาให้เขาฟัง ใจความอยากรู้ ใฝ่เรียน ฯลฯ แคอย่างนี้ ไม่นานนัก ฉันทะก็จะค่อยๆ มาจ่ออยู่กับใจของเขา และตัณหาก็ตกค่อยๆ ห่างออกไปเอง

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คนไทยรู้จักดี พูดกันบ่อย ท่านให้รู้หลักว่า^๑ ฉันทะนี้แหละเป็นต้นทางที่ออกมาแสดงตัวเป็นธรรมเหล่านี้ เงามาคู ฉันทะ ออกมาแสดงต่อคน เป็น ๔ ด้าน คือ

๑. *ฉันทะ* ปราบณาตี อยากให้-อยากทำให้เขาได้ประโยชน์มีสุข เป็นเมตตา
๒. *ฉันทะ* ปราบณาตี อยากให้-อยากทำให้เขารอดพ้นทุกข์ภัย เป็นกรุณา
๓. *ฉันทะ* ปราบณาตี อยากให้-อยากทำให้เขาเจริญดีมีสุขยิ่งขึ้น เป็นมุทิตา
๔. *ฉันทะ* ปราบณาตี อยากให้-อยากทำให้เขาอยู่ในธรรมในความถูกต้อง ให้เขาไม่ละเมิดธรรม ไม่ทำความผิดทุจริตเสียหาย เป็นอุเบกขา

^๑ ดูพुरु์หลักที่ *วิสุทธิ.๒/๑๒๕*; *วิสุทธิ.ฎีกา ๒/๑๓๖*

นี่เป็นตัวอย่างให้รู้เข้าใจว่า ถ้าทำให้มีฉันทะขึ้นมาได้แล้ว ธรรมข้อย่อยข้อใหญ่มากมายจะพร่างพรูตามมาไม่ยากไม่ซ้ำเลย งานการอย่างเลิศ การสร้างสรรค์ต่างๆ ปัญญาอย่างอุดมจะเข้ามาเป็นจุดหมาย เริ่มด้วยตัวทำงานที่เข้ามารับช่วงทันที คือความเพียรพยายามไม่ระย่อ

บุคคลสำคัญที่เรียกว่าเป็นมหาบุรุษ ต้องมีฉันทะแรงเข้มเป็นพิเศษ พระพุทธเจ้าทรงมีฉันทะเป็นพระคุณสมบัติในข้อที่ว่า ทรง “มีฉันทะไม่ลดถอย” (นตฺถิ ฉนฺทสฺส หานิ) จึงทรงบำเพ็ญพุทธกิจน้อยใหญ่ได้มากมายไม่มีหยุด เช่นว่า เด็กคนนี้ป่วยหนัก พ่อชี้เหนียวนัก ทำให้การรักษาผิดพลาด วันนี้จะตายแน่ๆ พระองค์ก็เสด็จไปแต่เช้า ไปช่วยทำให้เด็กนั้นสิ้นชีพโดยมีจิตใจสดใสมีความสุข ทรงคำนึงถึงชาวขนาดหนึ่งซึ่งอยู่ต่างเมืองว่าขณะนั้นเขาจะต้องได้ฟังรู้เข้าใจธรรมเรื่องนี้ ก็เสด็จไปพระองค์เดียว ด้วยพระบาทเปล่า จนได้ทรงเทศนาให้เขาบรรลุผลที่เขาพร้อม ด้วยพุทธกิจมากมายด้วยฉันทะอย่างนี้แหละ จึงปรากฏเป็นพุทธคุณข้อมหากุณา

บุคคลใดๆ จะเป็นพระโพธิสัตว์ได้ ต้องมีฉันทะเป็นคุณสมบัติใหญ่ที่ขาดไม่ได้ และฉันทะนั้นต้องแรงเข้มถึงขนาดที่ว่า เมื่อทำความดีทำกิจหน้าที่เพื่อธรรมเพื่อความจริงความถูกต้องดีงาม เพื่อให้คนพ้นทุกข์พ้นภัย จะเสียสละได้ทุกอย่าง เช่น จะไปช่วยคนทำความดีคนหนึ่ง ก็พยายามเต็มที่ เดินหน้าไป ไม่มีถอย ถ้าจำเป็น ก็สละชีวิตของตนได้ (คุณสมบัติข้อนี้เรียกว่า ฉันทตา)

ฉันทะนั้น สำคัญยิ่งนักขนาดนี้ อย่างที่พูดมาพอให้เห็นได้ แต่น่าแปลกใจนัก ทำไมชาวพุทธคนไทยแทบไม่รู้จัก

ฉันทะมาแล้ว

รู้จักสบาย ทั้งได้ปราโมทย์ และเจอรมณีย์

ส่งปีเก่าแล้ว ก็รับปีใหม่ เป็นการเริ่มต้นครั้งใหญ่ พุดกันว่า ถ้าเริ่มต้นดี ก็มีหวังว่าจะดีต่อไปข้างหน้า ดังได้เห็นกันชัดว่า จะออกเดินทาง ถ้าตั้งต้นเข้าทางถูกแล้ว ก็หวังได้ว่าจะไปถึงจุดหมาย

จะเริ่มต้นปีใหม่ให้มีความสุข ก็ไม่ใช่สุขอยู่วันเดียว แต่ให้สุขต่อไป และถ้าจะให้ดี ก็สุขตลอดปี แล้วก็สุขตลอดไป

คนอยากได้อะไรก็มีความสุข บอกแล้วว่า ความสุขมาจากการได้สนองความอยาก พุดง่ายๆ ว่า สุขที่ได้สมอยาก สมปรารถนา

ความอยากความปรารถนาที่ว่านั้น ก็คือฉันทะ หรือไม่ก็ตัณหา ฉันทะเป็นต้นทางของกุศล ตรงข้ามกับตัณหาที่เป็นต้นทางของบาปอัปมงคล ก็มาเลือกดูว่าจะไปทางไหน คือเลือกว่า จะสนองความอยากของฉันทะ หรือจะสนองความอยากของตัณหา

คนมีกิจกรรมทำอะไรกันต่างๆ ถ้าเป็นกิจกรรมบันเทิง สนุกสนาน ให้ตัวได้เสพรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสจับต้อง ได้บำเรอตา หู จมูก ลิ้น และสัมผัสกาย นี่คือการสนองความอยากของตัณหา อันนี้แบบนี้ ถ้าคนทุกๆ ไป ชาวบ้านจะมีกันบ้าง ท่านไม่ว่าอะไร ขอแต่ให้ไม่ถึงขั้นที่เป็นการเบียดเบียนใครๆ ไม่ว่าจะเบียดเบียนตนเอง เช่น ทำให้เจ็บป่วย เสียสุขภาพ หมดเงินหมดทอง หรือเบียดเบียนคนอื่น หรือทั้งตัวเองและคนอื่น เช่น ทะเลาะวิวาท ตีกัน ฆ่ากัน เมาะ ขับรดตกถนนหรือชนกัน ฯลฯ นี่คือการสนองความอยากของตัณหา ๕ คู่กันตัณหาไว้แล้วถ้าจะให้ดี ก็ให้ฉันทะพาคนเดินทางหน้าทำการที่ถึงงามสร้างสรรคต่อไป

กิจกรรมสนุกสนานบันเทิงสนองตัณหานั้น ได้ผลแค่ผ่านไปทีหนึ่งๆ ไม่มีอะไรเจริญงอกงามที่จะเป็นผลดียืนยาว ถ้าถึงขั้นตั้งวงสุรา เล่นการพนัน หรือการเล่นแข่งขันที่มีการเบียดเบียนทำร้ายคนหรือสัตว์ อันนี้เป็นการเริ่มต้นไม่ดี ที่ร้ายแรง ท่านสอนไม่ให้ทำ

ใกล้จะสิ้นปีเก่า บางคนคิดว่า เราอยู่อาศัยบ้านหลังนี้มานาน เรียกว่าบ้านนี้รับใช้เรามาทั้งปี มีแต่จะเก่าจะโทรมลงไป นี่ใกล้จะสิ้นปีใหม่แล้ว เรามาสำรวจตรวจดูว่าอะไรชำรุดทรุดโทรมหรือควรทำให้มันคงแข็งแรง ให้สดใสดูใหม่่งดงาม ก็ซ่อมแซมแต่งสรรให้มันให้ดี

ถ้าไม่ถึงกับต้องซ่อมแซมอะไร ก็ช่วยกันทำความสะอาดจัดแต่งวางตั้งอะไรๆ ให้งดงามเป็นระเบียบขึ้นขึ้นมาใหม่ จะได้อยู่ในบ้านที่มีจิตใจสดชื่นแจ่มใสสมกับการรับปีใหม่ แล้วก็จะอยู่อาศัยในบ้านนี้มีชีวิตจิตใจที่มีความสุขอยู่ต่อไปตลอดทั้งปี

ความอยากซ่อมแซมจัดสรรทำบ้านที่อยู่อาศัยให้แข็งแรง มันคงสะอาดเรียบร้อยนั้น เป็น **ฉันทะ** คืออยากทำให้มันดีของมัน ให้มันอยู่ในสภาพที่เต็มอิมสมบูรณ์ของมัน เป็นความอยากจากการเรียกร้องของจิตใจที่ซาบซึ้งในคุณค่าความดีความงาม โยงไปถึงปัญญาที่มองเห็นความจริงเห็นเหตุผลตามสภาวะของสิ่งทั้งหลาย

ความอยากของฉันทะนี้ แตกต่างเด่นชัดจากความอยากของ **ตัณหา** ซึ่งเป็นความอยากจากการเรียกร้องของตัวตนตัวกู ที่จะเสพผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น และสัมผัสผกาย ที่จะได้จะเอา จะได้เด่นได้โก้ได้โตเป็นใหญ่ วนเวียนอยู่แค่กับความรู้สึก ไม่ไปถึงความรู้ที่เรียกว่าปัญญา พุดสั้นๆ ว่าอยู่กับอวิชชา

ความเป็นสุขสมอยากของตัณหา กระจุ่นอยู่ได้วิชชานี้ ใ่วไจไม่ได้ เป็นภัยอันตราย ตรงข้ามกับความสุขสมปรารถนาของฉันทะ ที่ให้เกิดการสร้างสรรค์ มีคุณค่า เป็นคุณประโยชน์

ความสุขจากชั้นที่นั่นมีได้ง่ายๆ เพราะอะไร เพราะมันเป็นธรรมชาติอย่างนั้นเอง คนเรานี้มีเนื้อตัวแท้ๆ เป็นธรรมชาติ คือชีวิตที่อยู่ด้วยดิน น้ำ ลม ไฟ หรือดิน น้ำ อากาศ อุณหภูมิ ที่เป็นอุตุของธรรมชาติตลอดเวลา ที่เรียกกันว่าสิ่งแวดล้อม (มันไม่ใช่แค่สิ่งแวดล้อม แต่มันอยู่ข้างในด้วย เป็นเนื้อเป็นตัวของเรา) ถ้าธรรมชาติอยู่ดี ก็เป็นสภาพเกื้อกูลให้ชีวิตอยู่ดีเป็นสุขได้

อย่างพระอรหันต์ ทำไมจึงมีความสุขทุกเวลา อย่างที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่อๆ มา พระอรหันต์เดินไปในป่าแดนภูเขา อยู่ในถ้ำ นั่งบนหน้าผา ใจมีความสุขเปล่งออกมาเป็นคาถา เช่นว่า

ขุนเขาสีเขียวมีนาคูเมฆ งามเด่น มีธารน้ำเย็นใสสะอาด ดาราตาช
ด้วยผืนหญ้าแผ่คลุม มีกลิ่นเหมือนแมลงค่อมทอง ถิ่นขุนเขาทำใจเรา
ให้รื่นรมย์...

พินทุผาน่ารื่นรมย์ ชุ่มฉ่ำด้วยน้ำฝน เป็นที่ขุขุอาศัยของเหล่าฤๅษี
แข็งแช่ด้วยเสียงนกกยูง ถิ่นขุนเขาทำใจเราให้รื่นรมย์

แดนตอขยถีนไพร ไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน มีแต่หมู่เนื้อเสพออาศัย
ตื่นตาไปด้วยหมู่กนกนานาหลากหลาย ถิ่นขุนเขาทำใจเราให้รื่นรมย์...

ข้างใน จิตใจแจ่มใส ไม่มีเรื่องราวค้างคาขุนข้องเป็นฝุ่นควันของความคิดมาปิดกั้น ข้างนอก พื้นดินดินฟ้าก็สะอาดสดใส ไม่มีฝุ่นควันพิษของความจริงที่ผิดทางมาแปดเปื้อน เป็นที่รื่นรมย์ธรรมชาติภายในที่ประสานสอดคล้องถึงกันดีกับธรรมชาติภายนอกทั่วทั้งหมัดนี้ เป็นความสุขง่ายๆ ที่ทุกคนควรมีเป็นพื้นฐานของชีวิต

สภาพพื้นดินดินน้ำฟ้าอากาศสิ่งแวดล้อมที่สะอาดร้อนเย็นพอดีเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจนี้ เป็น “สบาย” หนึ่งในสบายทั้ง ๗ ที่ท่านย่ากันมาให้จัดให้หาอันควรต้องมี ในการที่จะอยู่อาศัยเพื่อทำกิจของพระ เช่นจะเจริญสมาธิ ถึงชาวบ้านจะอยู่ทำมาหากิน ก็ไม่ควรละเว้น

จะสร้างความเจริญก้าวหน้า จะพัฒนาบ้านเมืองอะไร ก็ทำกันไป แต่ไม่ควรลืมว่า ต้องมาช่วยเสริมช่วยหนุนให้คนอยู่กันดี มีสบายทั้ง ๗ นี้ ตั้งแต่ อุตฺตสบาย ที่ว่าไปเมื่อกี้

(เรียกตามคำบาลีเดิมว่า “อุตฺตสฺปายะ”, อีก ๖ สบาย/สภาพเอื้อเกื้อกูล คือ สบายที่อยู่, สบายแหล่งอาหารหรือที่จับจ่ายสิ่งบริโภคอุปโภค, สบายการสื่อสารบอกเล่าข้อมูลที่เป็นสาระ, สบายคนใกล้ไกลมีแต่กัลยาณชน, สบายอาหาร, สบายอิริยาบถ)

การพัฒนาที่ทำให้อุตฺตเสี่ยหายไม่สบาย ถือกันว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน แต่ถ้าไม่สามารถพัฒนาให้มีสบายทั้ง ๗ ก็จะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนไปไม่ได้

หันกลับมาดูหลักกันอีกหน่อย “ฉันทะ” เป็นตัวเริ่มต้นการทำงานของจิตใจที่ดี คนเรานี้มีลมหายใจเป็นชีวิต ดังที่เรียกกันว่าลมปราณ ที่นี้ แค่หายใจเป็น คือรู้จักหายใจให้ดี ก็จะได้ทั้งสุขภาพกาย และใจก็มีความสุข เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม

รู้แบบนี้แล้ว ก็มีฉันทะในการที่จะหายใจ พอดั่งใจหายใจดีด้วยฉันทะ ก็เกิดมีปราโมทย์ ที่เป็นตัวต้นทางที่ตั้งต้นของความสุข^๑ นี้แหละ คนที่รู้เข้าใจหลักนี้ แค่ออกกับลมหายใจก็มีความสุข ไม่ต้องพูดถึงว่า ถ้าทำได้ดี เข้าทาง ก็จะก้าวต่อๆ ไป ถึงได้สมาธิ เป็นต้น

คนที่ม่ีจิตใจพัฒนาดีแล้ว พบเห็นเจอะเจอะธรรมชาติที่งามสะอาดสมบุรณ์ดี เช่นเห็นต้นไม้มีใบสดเขียวขจี พร้อมดอกผล มีลำต้นงามแข็งแรง ก็เกิดฉันทะ พอใจชื่นชมรื่นรมย์ยินดี มีปราโมทย์

^๑ นนทวเสน ตโต สุขุมตฺรํ ทิฉํ อุตฺตาสปฺสสสํ อทฺธานสงฺขาเต อุตฺตสฺสโตปิ ปสฺสสฺสโตปิ ปามุชฺชํ อุปฺปชฺชติ. ขุ.ปฎิ.๓๑/๓๕๐/๒๖๕ (เมื่อหายใจเข้าหายใจออกยาวละเอียดกว่านั้นโดยมีฉันทะ ในเวลาที่นั้นยาว ปราโมทย์ ก็เกิดขึ้นแก่เธอผู้หายใจเข้าบ้าง หายใจออกบ้าง)

เมื่อเห็นต้นไม้ที่งามสมบูรณ์เป็นปกติดีอยู่ คนที่มีฉันทะก็
อยากก็ปรารถนาให้ต้นไม้ที่งามสมบูรณ์ดีขึ้นต่อไป (ความ
ปรารถนาอย่างนี้ ถ้ามีต่อคน เรียกว่า เมตตา) ตอนนี้อยู่ในฐานะ มี
โอกาส เขาก็จะดูแลบำรุงรักษาให้ต้นไม้ที่งามดีอยู่เรื่อยไป

แต่ถ้าเห็นต้นไม้ที่เหี่ยวแห้งทรุดโทรมลงไป เขาก็อยากแก้ไข
ช่วยทำให้ต้นไม้ที่ฟื้นตัวงามสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ (ฉันทะอย่างนี้ ถ้า
มีต่อคน เรียกว่า กรุณา) ตอนนี้อยู่ในโอกาส เขาก็จะมารดน้ำ ตัดแต่ง
พรวนดิน ใส่ปุ๋ย เป็นต้น แล้วแต่จะแก้ไขอย่างไรให้ต้นไม้ดีขึ้นได้

ทีนี้ ถ้าเห็นต้นไม้ที่ฟื้นตัวกลับงอกงามดีขึ้น เขาก็พลอยดีใจ
ไปกับต้นไม้ (ฉันทะอย่างนี้ ถ้ามีต่อคน เรียกว่า มุทิตา) แล้วก็บำรุง
ต้นไม้เป็นการใหญ่ ให้มันงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

ต่อมา โดยไม่อาจคาดหมาย วันหนึ่ง ต้นไม้ที่นั้นถูกฟ้าผ่าเยิน
ต้นตาย เขามองดูแล้ว ก็รู้เข้าใจเหตุผลและความจริง แล้วก็มิได้
สงบเป็นกลาง วางใจยอมรับตามความเป็นจริงนั้น (ฉันทะอย่างนี้
ถ้ามีต่อคน เรียกว่า อุเบกขา) แล้วเขาก็จัดการกับต้นไม้ที่นั้นให้
เรียบร้อย ไม่ให้เป็นของที่เสียหายแก่พื้นที่นั้นต่อไป

ธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ที่งามสะอาดสมบูรณ์ดีอย่าง
ต้นไม้ที่แข็งแรงสดเขียวขจีนั้น เรียกว่าเป็นรมณีย์ แปลกันว่า
รื่นรมย์ พุดสั้นๆ ว่า รมย์ (บาลี: รมฺม)

พระอรหันต์ และท่านที่มีปัญญา มีจิตใจประณีต จะมองเห็น
คุณค่าความดีงามความสำคัญของสภาพรมณีย์ ว่าเป็นสภาพที่
เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจและความดำรงอยู่ดำเนินไปและเจริญงอกงาม
ของมนุษย์และสังคมของเขา ตั้งแต่การอยู่ดีกินดีของชาวบ้าน และ
การศึกษาเล่าเรียนเป็นต้นไป

รับปีใหม่ จะให้สุขสันต์ตลอดปี ต้องพร้อมใจสมานฉันท์ ทำถิ่นทำบ้านให้เป็นรมณีย์

คนไทยชาวพุทธทุกๆ ไป จำกันได้ว่าพระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้ที่ต้นมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แต่ถ้าถามว่าทำไมจึงเสด็จไปประทับอยู่และตรัสรู้ที่นั่น คงมีน้อยคนตอบได้ จึงต้องเล่าทบทวนความจำกันให้แม่นยำและแน่นสักระยะ

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะโพธิสัตว์เสด็จออกบวชแล้ว ได้เสด็จไปทรงศึกษาทดลองปฏิบัติในสำนักอาจารย์ใหญ่สำคัญๆ สมัยนั้น จนจบความรู้ของอาจารย์แล้ว ทรงทราบว่ามิใช่ทางให้ถึงจุดหมาย จึงเสด็จไปทรงค้นคว้าทดลองตามแนวทางของพระองค์เอง

ครั้งนั้น พระองค์เสด็จไปหาสถานที่ที่ถิ่นเหมาะ ทรงจาริกไปในมคธรัฐ จนมาถึงถิ่นที่เรียกว่าอุรุเวลาเสนานิคม ณ ที่นั้น ทรงพบถิ่นที่เหมาะสม ดังที่ตรัสในวาระนั้นว่า

“รมณียะ วต ภูมิภาโค”

พื้นถิ่นนี้ เป็นที่รมณีย์หนอ มีไพร่สนทน์ร่มรื่น น่าชื่นบาน
ทั้งมีแม่น้ำไหลผ่าน น้ำใสเย็นชื่นใจ ชายฝั่งทำน้ำก็ราบเรียบ
ทั้งโคจรคามก็มีอยู่โดยรอบ เป็นสถานที่เหมาะสมจริงหนอที่จะ
บำเพ็ญเพียร สำหรับกุลบุตรผู้ต้องการทำความเพียร

ที่อุรุเวลา ณ ถิ่นอันเป็นรมณีย์นี้ เจ้าชายสิทธัตถะโพธิสัตว์ได้ประทับบำเพ็ญเพียรทดลองค้นคว้าปฏิบัติอยู่นาน ๖ ปี ในที่สุด ก็ได้ตรัสรู้ที่ต้นมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จึงถือว่า ถิ่นรมณีย์ ที่อุรุเวลา ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นี้ เป็นที่ตั้งต้นของพระพุทธศาสนา

เรื่องราวในพุทธประวัติตอนนี้ ต้องเล่าให้ได้ยินกันบ่อยๆ ให้จำกันได้แม่นยำ “ถินรมณีย์ เป็นที่ตั้งต้นของพระพุทธศาสนา” และก็ควรจำคำตรัสครั้งนั้นไว้ด้วย ที่ว่า “รมณโย วต ภูมิภาโค” ถินนี้เป็นที่รมณีย์หนอ

พระพุทธเจ้า ก่อนจะตรัสรู้ ทรงแสวงหาถินรมณีย์เป็นสถานที่เหมาะที่จะทรงบำเพ็ญเพียร แสดงว่าในการศึกษาค้นคว้า ปฏิบัติธรรม พึงถือเป็นสำคัญที่จะต้องให้ได้ถินสถานที่เป็นรมณีย์

หลักข้อนี้ ชาวพุทธได้ถือเป็นคติสืบกันมาตั้งแต่พุทธกาลทีเดียวว่า ถินที่จะเป็นวัด ต้องสร้างต้องจัดให้เป็นรมณีย์ แต่แล้วผ่านกาลยาวนาน กลายเป็นว่าได้ถือปฏิบัติกันมาแบบเคยชิน แล้วโดยไม่รู้ตัว ก็เลือนรางจางไปจากสำนึกจนแทบจะหายไป จึงควรต้องยกขึ้นมาย้ำเตือนกันให้มันให้แน่น

ไม่เฉพาะวัดเท่านั้น คติการทำถินให้เป็นรมณีย์นี้ พุทธิกชนชาวบ้านก็ต้องถือเป็นสำคัญที่จะต้องจัดทำดูแลรักษาถินที่อยู่อาศัยให้เป็นรมณีย์ มีเรื่องราวเล่าไว้ในคัมภีร์เป็นตำนานสำคัญที่ท่านสอนให้ถือเป็นแบบอย่างในการทำบุญขั้นพื้นฐาน ที่จะให้ชุมชนชาวหมู่บ้านอยู่กันดีมีความสุข และในเมืองไทย พระสงฆ์ก็นำมาเทศน์สอนชาวบ้านสืบกันมา เพิ่งจะเลือนรางจางหายไปเมื่อค่อนศตวรรษมานี้เอง

เรื่องที่ว่านั้น มาในตำนานพระอินทร์ มักพ่วงมากับการเทศน์เรื่องวัตรบท ๗ ของพระอินทร์ เป็นเรื่องของกลุ่มหนุ่มดาวดึงส์ ซึ่งมีน้ำใจสมานฉันท์พากันบำเพ็ญประโยชน์ ทำหมู่บ้านถินที่อยู่อาศัยให้อุดมสมบูรณ์ ทั้งธรรมชาติงดงามรื่นรมย์และถินคนก็สะอาดเรียบร้อยสะอาดปลอดภัย เรียกว่าเป็นรมณีย์ ที่น่าชื่นชมภูมิใจของชุมชนคนในถิน เป็นการทำบุญพื้นฐานที่เป็นการทำให้คนมีความสุข

เรื่องพระอินทร์ และเรื่องกลุ่มหนุ่มดาวดึงส์มีขมมาณพเป็นหัวหน้า ที่ทำบุญด้วยการทำถินให้เป็นรมณีนั่น คนไทยเคยรู้จักดี และมีความสำคัญในวัฒนธรรมไทย พอจะเห็นได้จากพระราชปุจฉาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ตรัสถามพระสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ซึ่งมีเรื่องพระอินทร์ และเรื่องมขมาณพ ในพระราชปุจฉาครั้งต่างๆ แทบทุกครั้ง (พระราชปุจฉาที่ ๒, ๓, ๕ และ ๖)

คนไทยภูมิใจกันมาว่าบ้านเมืองนี้มีแผ่นดินมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ดังที่มักอ้างคำเก่าเล่ากันมาว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ที่จริง “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อันนั้นเป็นของที่ธรรมชาติมิได้ให้ เราไม่ต้องทำอะไรมาก ได้แต่เก็บผลเอาประโยชน์

คนไทยควรจะภูมิใจได้แท้จริง ต่อเมื่อตัวเองได้เป็นผู้ทำเป็นผู้สร้างสรรคด้วย นั่นคือ “ทำถินไทยให้เป็นรมณีย์”

คำว่า ถินเป็นรมณีนั่น มีความหมายรวมทั้งธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และที่คนอยู่อาศัยก็เรียบริ้อยรินรมย์ จึงจะสมที่จะเป็นความภูมิใจของคนไทยว่า เราได้ช่วยดูแลรักษาส่งเสริมธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ พร้อมกับทำที่กินที่อยู่ที่สังสรรค์ของคนให้เรียบริอยงดงามไปด้วยพร้อมกัน

เวลานี้ คำอ้างที่เคยภูมิใจกันมาว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นั้นคนไทยทำท่าจะพูดไม่เต็มปาก เพราะชักจะไม่ค่อยสมจริง จึงถึงเวลาที่จำเป็นการทำบุญด้วยการทำถินทำชุมชนให้เป็นรมณีย์ แล้วคนก็จะได้เกื้อหนุนธรรมชาติให้ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ยั่งยืนต่อไป

เมื่อก็ได้พูดถึงบางคนบางบ้าน มีฉันทะที่จะซ่อมแซมจัดแต่งบ้านให้มั่นคงแข็งแรงให้สดใสดูใหม่่งดงาม รับการขึ้นปีใหม่ นั่นก็เข้าทางของการทำถินให้เป็นรมณีย์ แต่ยังคงแคบได้แค่เป็นหน่วยย่อยๆ

คราวนี้ถึงเวลาที่ควรจะขยายออกไป ให้ได้ฉันทะที่เป็นสมานฉันท์ เป็นการร่วมมือพร้อมใจกันของคนในหมู่บ้าน หรือทั้งชุมชน มาทำบุญรับปีใหม่ว่างร่วมกัน ด้วยการทำถิ่นไทยให้เป็นรมณีย์

ในประเพณีของพระพุทธศาสนา ถือการมีถิ่นรมณีย์เป็นเรื่องสำคัญ มีหลักบอกไว้ในคัมภีร์ให้รู้จักองค์ประกอบ เรียกว่า สมบัติ ๔ ของถิ่นรมณีย์ คือ

๑. มีน้ำอุดม พร้อมร่มพฤษา (นายุทธสมบัติ)
๒. งามตาน่าเดิน ดูทัศนีย์ (ภูมิภาคสมบัติ)
๓. ไม่มีคนร้าย ได้เสวนาคนดี (บุคคลสมบัติ)
๔. มีทางไปไม่ลำบาก ให้ถึงโดยสวัสดิ์ (คมนาคนสมบัติ)

โดยเฉพาะที่สำคัญเป็นแกนขาดไม่ได้ คือ ข้อ ๑ ที่ว่าพร้อมด้วยร่มไม้ และสายน้ำ คืออุดมด้วยพืชพันธุ์ต้นไม้ใหญ่น้อย มีแหล่งน้ำ บึง ป่า สระ นที พร้อมบริบูรณ์

ปีหนึ่งๆ เมื่อใกล้จะถึงปีใหม่ ก็คือเป็นสัญญาณบอกคนในหมู่บ้าน ในชุมชน ให้สามัคคีกัน รวมฉันทะเป็นสมานฉันท์ ร่วมแรงร่วมใจ ทำถิ่นที่อาศัยให้ความเป็นรมณีย์ที่งามสะอาดรื่นรมย์สดใส ฟุ้งขึ้นมารับกันกับปีใหม่ ให้ทุกคนมีความสุขสมานขึ้นมาเป็นฐาน แล้วจะสนุกสนานบันเทิงอะไรแถม ก็ว่ากันไปตามที่เหมาะสมควร

รับปีใหม่อย่างที่ว่ามานี้ เป็นทั้งทำบุญ ได้ปฏิบัติธรรม เป็นมงคลแท้จริง และเป็นความสุขที่มั่นคงยั่งยืน สุขวันขึ้นปีใหม่แล้ว จะสุขตลอดปี ก็มั่นใจ จะสุขตลอดไป ก็สมจริง

ตั้งเป็นหลักไว้เลยว่า: รัชชาถิ่นให้เป็นรมณีย์ มีใจปราโมทย์สดชื่นแจ่มใส และให้ฉันทะมานาที่จะทำทุกอย่างให้งามให้ดี

แล้วก็จะใหม่ตลอดปี มีความสุขตลอดไป